

JOSEP MORAN I OGERINJAUREGUI

UN DOCUMENT FAMILIAR CATALÀ DEL SEGLE XVIII.
TRANSCRIPCIÓ I COMENTARI LINGÜÍSTIC

INTRODUCCIÓ

En l'estudi de la llengua catalana durant el segle XVIII hom ha tingut en compte fins ara sobretot els textos literaris, ja siguin d'intenció culta o de literatura popular. De fet, aquests textos no són prou representatius de tots els usos possibles de la llengua i concretament del català escrit estàndard, que ara diríem. Els textos d'intenció culta al més sovint imiten la literatura castellana i incorporen barbarismes presos com a mots cultes, i la literatura popular, pel seu mateix caràcter, sovint només utilitza recursos paratàctics i un vocabulari col·loquial.

Però, ultra aquests usos literaris de la llengua, hi havia també un registre escrit del català, sense pretensions literàries, que era hereu directe de la llengua de la cancelleria i que mantenia una notable puresa i una uniformitat morfosintàctica i de vocabulari. Els millors conreadors d'aquest registre lingüístic eren els escrivans i notaris, però també el trobem en les obres didàctiques, de les quals posem com a mostra la *Recopilació de las reglas principals sobre lo cultiu y preparació de la planta anomenada roja o granza...*, de Joan-Pau Canals i Martí, editada per la Junta de Comerç, a Barcelona, l'any 1766.¹

El present treball és l'edició i el comentari lingüístic d'un text representatiu d'aquest ús del català que avui diríem estàndard escrit, de la segona meitat del segle XVIII, concretament l'any 1772, sense cap altre interès que l'estrictament lingüístic, puix que es tracta senzillament d'una relació genealògica i d'escriptures de propietats i afers privats.

1. Vid. Sebastià SOLÉ I COT, *La llengua dels documents notariais catalans en el període de la Decadència*, «Recerques», 12 (1982), ps. 39-56.

Fou escrit per Antoni de Duran i de Bastero, o per ordre seva, i es refereix a l'ascendència relacionada amb les seves propietats situades en el terme del poble de les Corts, aleshores pertanyent a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, al Pla de Barcelona, que comprenia la casa o torre anomenada darrerament Can Feló (segons sembla pel nom d'un dels masovers: Rafeló) o Can Duran (que era el llinatge dels darrers propietaris). En aquesta casa hi vivia Antoni de Duran i era situada a les Corts, exactament en l'illa compresa pels carrers de Joan Güell, Europa, la Granvia de Carles III i l'avinguda Diagonal, és a dir, al mateix lloc on s'alcen actualment uns grans magatzems comercials.²

Aquesta família Duran formà una dinastia de comerciants de Barcelona que apareix a la segona meitat del segle XVII; durant el segle XVIII estan matriculats a la Junta de Comerç Antoni de Duran i el seu pare Domènec (o Domingo) de Duran i de Múxiga, que en fou tresorer.³ També posseïen la baronia de Ribelles (Noguera), que havien comprat al marquès de Tamarit.⁴ No sabem que tinguessin cap relació amb l'Acadèmia de Bones Lletres, ni sabem quin parentiu podia tenir Antoni de Duran i de Bastero amb l'autor de la *Crusca*.

El text que editem pertany a la documentació anomenada «Múxiga-Ginebreda» del fons Diversos, secció de Patrimonials, que es conserva a l'Arxiu Reial de Barcelona (altrament dit Arxiu de la Corona d'Aragó).

La transcripció és diplomàtica, fidel a l'original. La preposició *de* va unida calligràficament al mot següent quan aquest és un article; es tracta d'un tret propi de l'escriptura cursiva de l'època i he optat per separar la preposició de l'article. Numero les pàgines i les línies del text d'acord amb l'original. Les referències al text en el comentari lingüístic són fetes d'acord amb aquesta ordenació de pàgina i línia.

Les parts entre claudàtors corresponen a reconstruccions de l'original; els fragments il·legibles s'indiquen amb punts suspensius. Les abreviatures s'indiquen a l'original amb una titlla a la part superior del

2. Vid. Josep MORAN I OCERINJAUREGUI, *Can Feló. Notes històriques d'un casal de les Corts (segles XIII-XIX)*, «El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona, 1982» (Barcelona 1984), ps. 173-181.

3. *GEC*, VI, s. v. «Duran», signat per Manuel Giral i d'Arquer i Armand de Fluvià.

4. *Els castells catalans*, VI (Barcelona 1979), p. 497.

mot; en el mot «parròquia» les lletres en cursiva de la transcripció corresponen a la solució de l'abreviatura, però hem mantingut l'abreviatura quan la titlla es troba damunt n (ñ): «Barña» (Barcelona), «Suñer» (Sunyer).

[1r] *Successió, y Fets de Casa Martí, y Ferrán, /² a qui ha succebit Casa Duran, y los bens de aquella /³ son de fol. 159 à fol. 304 /⁴*

- N.º 1. Guillem Martí dela Parroquia de St Visens de Sarriá insti- /⁵ tuhí Hereu seu Universal à Arnau Martí de dita Parroquia /⁶ son fill consta del testament que feu en poder de Bartho- /⁷ meu March Not. de Barña à 15. de Mars 1303. signat /⁸ de n.º 1- /⁹
2. Arnau Martí dela Parroquia de St Vicens de Sarriá fill de /¹⁰ Guillem de n.º 1- succehí a dit Guillem Martí son Pare /¹¹ lo qual lo instituhí Hereu com se diu en dit n.º 1 /¹² Dit Arnau Martí doná à Berenguer Martí fill comu /¹³ à ell, y à Fran.^{ca} sa Muller lo Mas ab sas Casas que per /¹⁴ libero y franch alou possehia en dita Parroquia de Sarriá /¹⁵ I.^m tots los honors y possessions que possehia en la mateixa /¹⁶ Parroquia y en altres qualsevols parts, aixis francas en alou, com /¹⁷ subjectes à Domini. y tots, y qualsevols altres bens mobles è /¹⁸ immobles de ell dit Arnau donador ab pacte entre altres, que /¹⁹ en cas de morir dit Berenguer sens fills, o ab tals que no ar- /²⁰ ribassen à perfeta edat retornassen las cosas donadas a dit /²¹ Arnau donador si vivia, y sino vivia, pogues dit Berenguer /²² disposarne, y en cas de no haverne disposat pervinguessen al /²³ proximior parent; consta de dita donació feta per dit Arnau /²⁴ Martí en poder de Romeu de Sarriá Not. pub. de Barña /²⁵ à 9. Agost 1354. signada de n.º 2. Lletra A. /²⁶ Apoca firmada per Bernat Martí à dit Arnau Martí de n.º 2 - son /²⁷ Germá com a Hereu de Guillem llur Pare en /²⁸ poder de Margarit Suñer Not. de Barña à 6. Maig de /²⁹ 1319. sig.^a de n.º 2. Lletra B. de 60 ll. per los drets /³⁰ à dit Berenguer tocants en los bens desos Pares, y lloació, [1v] y aprobació dela donació que Eufrasina llur Mare, ha- /² via fet desos bens à dit Bernat ab los Capitols Matrimoni- /³ als de est. /⁴
- Apoca firmada per Guillerma Caldas a dit Mar- /⁵ tí de n.º 2 - son Pare de 2.500 sous per drets Paternos /⁶ y Maternos, consta de dita apoca en poder de Simón Be- /⁷ salu. Not. de Barña à 8. dels Idus de Maig de 1343 /⁸ de n.º 2. Lletra C /⁹
- Apoca firmada per Sancia Solsona à Arnau Martí /¹⁰ de n.º 2. son Pare de 120 ll per drets Paternos y Ma- /¹¹ ternos, consta de dita apoca en poder de Jaume Argelag... /¹² Not. de Barña à 9 delas Calendas de Abril de 1346 sig /¹³ de n.º 2. Lletra D /¹⁴

Carta dotal de Pere Parallada de St Visens dels Horts /¹⁵ à Elisenda sa esdevenidora Muller filla de Arnau Mar[tí] /¹⁶ de n.º 2. de 2500. sous que li havia aportat en dot, consta /¹⁷ de dita carta, o constitució dotal en poder de Romeu de /¹⁸ Sarriá Not de Barcelona a 15. de las Calendas de Sep.^{re} 134. /¹⁹ Sig.^a de n.º 2. Lletra E /²⁰ Carta dotal firmada per Pere Verdaguer de St. Andreu de /²¹ Palomar à Margarida sa esdevenidora muller filla de /²² Arnau Martí de n.º 2. y de Fran.^{co} Conjuges de 123 ll /²³ que li havia aportat en dot, consta de dita Carta, o Constitu- /²⁴ ció dotal en poder de Fran.^{co} Puig Not. de Barña a 29 /²⁵ Nov.^{bre} 1351. sig.^a den.º 2- Llettra F /²⁶

3. Berenguer Martí dela Parroquia de Sarriá fill de Ar- /²⁷ nau den.º 2. succhí à Arnau Martí son Pare en vir- /²⁸ tut del Heretament expressat en dit n.º 2- /²⁹ Dit Berenguer Martí doná a Arnau Martí son fill /³⁰ lo Mas ab las Casas en ell construhidas que per libero /³¹ y franch alou possehia en dita Parroquia en lo lloch dit las /³² Corts ab todas las terras, y possessions de dit Mas. [2r.] I.^m tots los Honors, y possessions que possehia tant prop com /² lluny dedit Mas així francas en alou, com subjectes à do- /³ mini. /⁴ I.^m tots y qualsevols altres bens mobles è immobles de ell dit /⁵ Berenguer donador ab reserva de 15.000 sous y facultat /⁶ depoder disposar de 4000. sous à favor de cadahu dels de- /⁷ més fills y fillas, consta dela donació feta per dit Beren- /⁸ guer en poder de Pere de Ortis Not. pub. de Barña, a 20 de /⁹ 8.bre 1388. sig.^a den.º 3. Llettra A /¹⁰
La Reserva dels 15000. sous fou per dit Berenguer mo- /¹¹ derada eo reduhida a 2000. sous condonant lo demés a dit /¹² Arnau son fill, consta dela reducció en poder de dit Pere de /¹³ Ortis Not. de Barña à 15. de Maig 1403. sig.^a den.º 3. /¹⁴ Llettra B- /¹⁵
Y ultimament dit Berenguer Martí, essent Ciudadà /¹⁶ de Barña feu son testament ab lo qual instituhi Hereu à /¹⁷ dit Arnau son fill, y lloá y aprobá las ditas donació y re- /¹⁸ ducció, consta de dit testament en poder de dit Pere de Ortis /¹⁹ Not. a 14. Sep.^{re} 1407. sig.^a de n.º 3. Llettra C. /²⁰
4. Arnau Martí (segon de est nom) Ciudadá de Barña habi- /²¹ tant en las Corts de Sarriá fill de Berenguer de N.º 3. /²² Casá ab Catharina Boil de Serdeñola fent Capitols Ma- /²³ trimonials en poder de Pere Bribes Not. de Barña a 16. /²⁴ Janer 1393. signats de n.º 4. Llettra A. /²⁵

Heretá à Anton Martí son fill ab los Vincles, y condicions / ²⁶ que havia posat en lo Heretament que li havia fet per con- / ²⁷ templació de son Matrimoni, consta del testament de dit Ar- / ²⁸ nau Martí en poder de Pere Copons Not. de Barña à 2. 9.bre / ²⁹ 1427. sig.¹ de n.º 4. Llettra B. / ³⁰

5. Anton Martí de Sarriá fill de Arnau segon de n.º 4. suc- / ³¹ cehí à dit son Pare en virtut del Heretament é institució de / ³² Hereu, que se menciona en dit n.º 4. Llettra B. [2v.] Dit Anton Martí succehí à Berenguer Martí Mer- / ² cader de Barña son oncle en virtut del testament que / ³ est atorgá en poder de Matheu de Tepacho Not. de Barña / ⁴ à 29. Abril 1443, sig.¹ de n.º 5. Llettra A. / ⁵

Lo qual Berenguer Martí era Hereu de Guillem Martí / ⁶ son Germá en virtut del testament que est atorgá en poder / ⁷ de Pere Pellisser Not. pub. de Barña a 26 de 8.bre 1409 / ⁸ de n.º 5. Llettra B. / ⁹

Dit Anton Martí instituhí Hereu seu a Arnau Mar- / ¹⁰ tí son fill, consta del testament en poder de Pere Gaspar / ¹¹ Capó Not. de Barña à 26. Juny 1457. segons la Confessio / ¹² que est Arnau Martí feu à la Pabordia deSp.^{re} de la Seu / ¹³ deBarña à 12. de 9.bre del mateix any 1457 ques troba / ¹⁴ en fol. 1. del Capbreu de Pau Ginebret Not. deBarña. / ¹⁵ Se troban també altres confessions fetas per diferents en las / ¹⁶ quals està també Calendada la Successió dels Martins, y / ¹⁷ en especial una feta per Geroni Martí de n.º 8 à dita / ¹⁸ Pabordia deSep.^{re} à 3. Mars 1539. en poder de Jaume / ¹⁹ Benet Miquel Not. deBarña consta en fol. 32 del Cap / ²⁰ breu fet per dit Not. / ²¹

Y també se troba notada dita successió dels Martins en / ²² Confessió feta per lo Sr Anton de Muxiga y Ginebreda / ²³ al Sr Ardiaca major delaSeu deBarña à 20 Sep.^{re} 16... / ²⁴ en poder de Joseph Fontana not. deBarña sig.² de / ²⁵ 5. Llettra C. / ²⁶

6. Arnau Martí tercer de est nom fill de dit Anton de / ²⁷ 5. y de Eufrasina sa Muller succehi à dit Anton son / ²⁸ Pare, lo qual lo instituhí Hereu com se diu en dit n.º 5 / ²⁹ Dit Arnau Martí instituhí Hereu à altre Arnau Mar- / ³⁰ tí de edat de dos anys fill comu à ell, y à Eularia sa Mu- / ³¹ ller, consta del testament en poder de dit Pere Gaspar / ³² Capó Not. de Barña à 24 de 9.bre de 1457. sig.¹ de N.º [3r.]
7. Arnau Martí quart de est nom fill de altre Arnau / ² den.º 6.

succehí à dit Arnau son Pare, lo qual lo insti- /³ tui Hereu, com se diu en dit n.º 6- /⁴

Dit Arnau Martí Heretà de tots sos bens á Geroni Mar- /⁵ tí son fill, ab los Capitols Matrimonials entre dit Geroni /⁶ Martí y Angelina Serdanya firmats, rebuts en poder /⁷ de Joan Llunes Not. de Barña 22 de Maig 1531. segons /⁸ se troba Calendat en una Confessió feta per lo Sr Anton /⁹ de Muxiga y Ginebreda á favor del Ardiaca major dela /¹⁰ Seu de Barña en poder de Joseph Fontana Not. deBar /¹¹ à 20. de Sep.^{re} de 1680. sobre sig.^a de n.º 5. Lletra C /¹²

8. Geroni Martí Pagés dela Parroquia deSarríá fill de Arnau /¹³ Martí den.º 7. y de Angelina sa Muller succehi a dit /¹⁴ Arnau Martí son Pare, lo qual lo Heretà com se diu en dit n.º 7. /¹⁶

Dit Geroni Martí instituhí Hereu seu a Geroni Martí /¹⁷ fill comú a ell, y á Angelina sa segona Muller, y mo- /¹⁸ rint sens fills li substituhí a Eularia filla sua, y morint /¹⁹ esta sens fills substituhí a Geronima filla dedit testador /²⁰ a sas voluntats, la qual Geronima succehi en los bens, cons- /²¹ ta del testament en poder de Climent Calopa Not. deBar. /²² à 26. Abril de 1546. sig.¹ de n.º 8. /²³

9. Geroni Martí segon de est nom fill de altre Geroni /²⁴ Martí de n.º 8. Hereu per aquell en primer lloch ins- /²⁵ tituhit morí sens Casar, y ab son testament que feu en /²⁶ poder del Vicari de St Gervasi à 1.X^{bre} 1552, instituhí /²⁷ Hereva à Eularia sa Germana, y morint esta sens fills /²⁸ substituhi à Geronima també Germana sua. /²⁹

10. Eularia Martí filla de Geroni de n.º 8. Casá en pri- /³⁰ meras nupcias ab Geroni Ossóna; en segonas ab Pere /³¹ Martí Frivola; y en terceras ab Franth Sellérs, y /³² morí sens fills, y ab lo testament que feu dita Eularia [3v.] en poder de Antich Geroni Cañellas Not. de Barña a /² 13. Abril de 1576. instituhi Hereu à dit Franth Selles /³ son ultim marit. /⁴

11. Geronima Martí filla de Geroni Martí den.º 8. Ca- /⁵ sá ab Joan Ferran Ciudadá de Barña. /⁶

Succehí à Geroni Martí son Pare, lo qual ab son testa- /⁷ ment mencionat en dit n.º 8. la instituhí Hereva en lo [cas] /⁸ que tingue lloc per mort sens fills de dits Geroni i Eularia /⁹ Germans de ella dita Geronima. /¹⁰

Succehi també á dit Geroni Martí de n.º 9. son Germa /¹¹ lo qual

ab son testament expressat en dit n.º 9. la instituí /¹² Hereva en lo cas que tingue lloch per mort sens fills de /¹³ dita Eularia llur Germana. /¹⁴

Dita Geronima pledejá alguns anys ab Fran^{ch} Cellés /¹⁵ últim Marit y Hereu de dita Eularia de n.º 10. lo qual /¹⁶ se retingué los bens de dits Geroni Martí primer y segon /¹⁷ de est nom por los drets y credits que sobre de ells tenia dita /¹⁸ Eularia sa Muller; emperó despres dit Cellés morí, y se feu /¹⁹ Concordia per y entre Isabel Celles Viuda de dit Fran^{ch} Ce- /²⁰ llés de una, y dits Joan y Geronima Ferran de part altra /²¹ ab la qual dits Ferran li donaren 450 ll y dita Cellés de[i]- /²² xá la Possessió de dits bens, consta de dita Concordia en poder /²³ de Joan Salla Not. de Barña a 8. Mars. Y ditas /²⁴ 430 ll foren despres efectivament pagadas en esta forma /²⁵ á saber 50 ll comptants en lo mateix dia dela Concor- /²⁶ dia; y delas restants 400 ll lin crearen Censal, que /²⁷ fou lluhit, so es 200 ll á 29 Sep.^{re} de 1588; y las resta[nts] /²⁸ 200 ll à 19 8bre del prop dit any, com de sas definicions /²⁹ firmadas en dits dias per Isabel Cellés Viuda, al expressat /³⁰ Joan Ferrán consta en poder de dit Salla Not. /³¹

Ultimament dita Geronima Ferran, y Martí, feu son tes- /³² tament ab lo qual instituí Hereu al dit Joan Ferran [son] [4r.] Marit á sas lliberas voluntats, consta del testament de di- /² ta Geronima en poder de Miquel Axada Not. de Barña /³ á 11. de Janer 1588. sig.¹ de n.º 11. /⁴

12. Joan Ferran Hereu de dita Geronima sa Muller de N.º /⁵ 11. instituí Herevas suas á Geronima y á Mariangela /⁶ sas fillas per iguals parts, y porcions entre ellas fahedoras /⁷ consta del testament de dit Joan Ferran en poder de /⁸ Miquel Axada Not. de Barña a 26. Mars 1592. /⁹ sig.¹ de n.º 12. /¹⁰
13. Geronima Ferran filla de Geronima, y de Joan Ferrán /¹¹ de n.º 11. Casá ab Visens Par Negociant Ciudadá de Bar. /¹² y instituí Hereu Universal á la sua Anima segons son /¹³ testament en poder de Lluís Collell Not. de Barña a 21. /¹⁴ Sep.^{re} 1635. sig.¹ de n.º 13. Llettra A. /¹⁵
Procreá un fill nomenat Joseph, que fonch Batejat en /¹⁶ la Parroel de S.¹ Just, y S.¹ Pastor de Barña a 18. Abril /¹⁷ 1610. per la partida de son Baptisme sig.¹ de n.º 13 /¹⁸ Llettra B; y despres morí a 24. 8bre 1611. per la par- /¹⁹ tida de son obit sig. de n.º 13. Llettra C. /²⁰

Succehí en quant à la meytat dels bens de dits sos Pares en /²¹ virtut del testament expressat en N.º 12. la qual meytat de /²² Heretat cedi com se dirá despres en lo N.º 14. /²³

Y finalment dit Vicens Par morí á 15. 9bre de 1610, per la /²⁴ partida de son obit sig. de n.º 13. Lletra D. /²⁵

14. Mariangela Ferran filla de Geronima, y de Joan Ferran²⁶ de n.º 11. y 12. Casá ab Benet Ginebreda Botiguer de /²⁷ telas, Ciudadá de Barña ab lo qual feu Capítols Matrimo- /²⁸ nials en poder de dit Axada Not. à 5. Febrer 1600. sig.¹⁵ /²⁹ de N.º 14. Lletra A. /³⁰ Succehí en quant à la meytat dels bens à dits sos Pares /³¹ en virtut del testament mencionat en N.º 12. /³²

Las ditas Geronima, y Mariangela Germanas de N.º 13. [4v.] y n.º 14. junt ab sos respective Marits feren divisio dels /² bens de dit Joan Ferran llur Pare ab acte rebut en po- /³ der de dit Miquel Axada Not. de Barña a 17. Juliol /⁴ de 1601. sig.¹ de N.º 14. Lletra B. /⁵

Ab la qual divisió dits Benet Ginebreda, y Mariangela /⁶ sa Muller prengueren la Heretat entera de dit Joan Fer- /⁷ ran, y antes de dits Martí, y per meytat de Heretat to- /⁸ cant à dits Visens, y Geronima Par, los doná y paga Be- /⁹ net Ginebreda 1800 ll. ço es: 600 ll. ab partida de /¹⁰ taula de Barña feta á 21 Juliol 1601. consta de apoca /¹¹ en poder de dit Axada Not. à 27. Juliol 1601.; altrás /¹² 600 ll. per partida de taula de Barña a 11. Sep.^{re} /¹³ 1602, y las restants 600 ll. per lo Banch de Jaume /¹⁴ Bru, y Fran.^{ch} Pobra al primer de Sep.^{re} de 1603. Consta /¹⁵ de apoca de estas dos ultimas partidas en poder de dit Axada /¹⁶ Not. à 3. Sep.^{re} 1603. las quals dos apocas son junt ab /¹⁷ dita divisió. /¹⁸

Succehi també dita Mariangela Ginebreda en los bens de /¹⁹ Escolá com se troba en la Successió de casa Escola en ... /²⁰ 22. N.º 2 /²¹ Feu dita Mariangela Ginebreda donació Universal de tots /²² sos bens a Eularia Muxiga filla sua ab acte rebut en /²³ poder de Fran.^{ch} Aquiles Not. de Barña. a 30. Janer /²⁴ 1648. com se diu en fol. 35. n.º 6. /²⁵

Dita Mariangela Ginebreda feu son testament ab lo qual /²⁶ disposá fundarse dos Aniversaris en la Iglesia del Conv. /²⁷ del Carme, y un en la de St.^a Catharina, y instituhi, Here- /²⁸ va a sas voluntats a la mateixa Eularia Muxiga filla /²⁹ sua, com consta en poder de dit Aquiles Not. á 18. 8. ^{bre} /³⁰ 1647. com se diu en fol. 35. n.º 6. /³¹

15. Eularia Ginebreda Muller que fou del Sr Anton de Mu- /³² xiga

donsell succehi en los bens de dita Mariangela Gine- [5r.] breida y Ferran den.º 14, sa Mare conforme se conté, en la /² Successió de Casa Ginebreda en fol. 35. en que está col·loca- /³ da dita Eularia com à filla de Benet Ginebreda. /⁴

Nota /⁵

16. Sentencia pronunciada per lo Sr Rey en la qual eximeix als /⁶ habitants del Lloch delas Corts Parroquia de Sarriá de pagar /⁷ dret de Lleuda R.¹ y mesuratge de Blat dit dels Cops /⁸ del Blat que portan à Barña, la data dela qual sentencia es /⁹ als 5. delas Calendas de Desembre 1331 es ab Pergamí sig.¹ /¹⁰ de N.º 16. /¹¹
- Testimonial rebut à instancia del Sindich del Lloch delas /¹² Corts Parroquia de Sarriá en presencia de Grau de Llagostera /¹³ Relator dela Causa en que fou pronunciada la referida sen- /¹⁴ tencia dela qual informació, ò recepció de testimonis consta /¹⁵ que de temps immemorial los habitants de dit Lloch son /¹⁶ exempts de pagar lo dit dret de Lleuda R.¹ y dret de Cops se- /¹⁷ gons es de veurer en la Copia de dita informació feta en dita /¹⁸ Causa à 5. de las Calendas de Febrer 1332. actuari March /¹⁹ Fuster Not. es de pergamí sig.^a de N.º 17 /²⁰
- Sentencia arbitral feta per Grau de Llagostera Jutge del /²¹ compromís tinguda devant lo Batlle de la Ciutat de Barña /²² entre los interessats dela Lleuda R.¹ de Mediona de una part /²³ y los homens habitants en lo Lloch delas Corts de Sarriá de /²⁴ part altre, en y ab la qual absolgueren als dits homens habi- [5v.] tants en ditas Corts de haver de pagar de Lleuda del Vi /² que entrarian dins la Ciutat de Barña. Fou feta dita sen- /³ tencia als 3. de las Nonas de Febrer 1332. Es en pergamí /⁴ sig.¹ de N.º 18. /⁵
- Collació feta per lo molt R.¹ Vicari General per lo Capítol /⁶ de Barña sede vacant, nomenat á favor del R.¹ Antoni Mar- /⁷ ti Prebere y Canonge dela Ciutat de Elna compiat de /⁸ Rosselló. y Possessió per est presa del Benefici baix invo- /⁹ cació del Cos de Christo Nre Señor en la Seu de Barña /¹⁰ fundat vacant per mort de Domingo Palau Prebere ul- /¹¹ tim obtentor de dit Benefici, per presentació feta per la S.^{ra} /¹² Eufrasina, Muller de Antoni Martí Pagés dela Parroquia de /¹³ Sr Vicens de Sarriá, Patró del dit Benefici com a succehint /¹⁴ a Pere Noguera; feta dita collació als 15. de 9. bre 1463. /¹⁵ y se troba en Pergamí sig.¹ de n.º 19.

CARACTERÍSTIQUES FILOLÒGIQUES

Grafia

L'accentuació no és regular. Gràficament es confon amb el punt sobre la *i*, de manera que és difícil de dir si es tracta d'un punt o d'un accent en els mots aguts com 'Martí' 1r.1, 'instituhí' 1r.5, que en la nostra transcripció hem interpretat com a accents. En general, només són accentuades les vocals finals agudes ('ciudadà' 2r.15, 'successió' 5r.2, 'collació'), les preposicions ('à' 1r.5) i conjuncions ('é' 1r.17, 'o' 1r.19), que consten d'una vocal sola, excepte 'y'. En alguns casos, com en 'ciudadá', i 'á', ja esmentats, l'accent sobre la *a* és clarament greu, que hem respectat en la transcripció, però potser es tracta només d'un tret calligràfic, perquè l'accent és agut en 'Ferrán' 1r.1, 'Sarriá' 1r.4.

Tampoc no és regular la puntuació, encara que s'hi troben punts i comes. Per ex., a la línia 1r.4, entre 'fill' i 'consta', no hi ha cap separació gràfica, malgrat que els dos mots pertanyen a dues oracions no relacionades sintàcticament.

Els noms propis van amb inicial en majúscula, però la majúscula s'aplica també a molts noms comuns en posició interior en la frase, per exemple: 'lo Mas ab sas Casas' 1r.13, 'mesuratge de Blat dit dels Cops' 5r.7, i també als mesos de l'any: 'à 15. de Mars 1303.' 1r.7.

La separació dels mots és regular, amb els pronoms àtons enclítics units al verb: 'disposarne' 1r.22. Hi ha casos d'unió gràfica de la preposició *de* amb el mot següent: 'desos' 1r.30, 'dela' 1v.1, però crec que això és més aviat un tret calligràfic, segons el ductus de l'escriptura, perquè al costat de 'deSimon' 1v.6 trobem 'de Arnau' 1v.14.

Fonètica

Vocals

Malgrat que es tracta d'un text que pertany plenament a l'àrea del català central, oriental, no observem una confusió general en la grafia

de les vocals àtones en les sèries *e/a* i *o/u*, per exemple 'atorgá' 2*v*.6, 'pogués' 1*r*.21, excepte en els plurals femenins, en *-as*, que eren generals o quasi generals al territori català central almenys des del segle XVII. Observem que en els plurals masculins es manté la grafia en *-es*, tot i que devien ésser pronunciats amb vocal neutra com els femenins. Algunes vacil·lacions en aquestes terminacions, però, ens demostren que existia una neutralització en la pronúncia: 'subjectes' 1*r*.17, al costat de 'francas' 1*r*.15, malgrat que aquests adjectius compartien els mateixos substantius regents: 'los honors y possessions... aixis francas en alou, com subjectes a domini' 1*r*.15-17. La mateixa expressió es troba a 2*r*.1-3; es tracta, doncs, d'una frase feta pròpia de la terminologia jurídica. També: 'altres confessions' 2*v*.15, i 'de part altre' 5*r*.25 (que pot ésser una simple errada) al costat de 'de part altra' 1*r*.20, 3*v*.20.

En la toponímia trobem 'Serdeñola' 2*r*.22, que també ens demostra l'existència d'una neutralització fònica. En general, com veurem, és en els noms propis, de persona i de lloc, on trobem una major vacil·lació en la grafia.

En el cas d'hiat, les vocals són separades regularment per una *b*: 'succehit' 1*r*.2, 'possehia' 1*r*.14, 'construhidas', 1*v*.28; fins i tot en mots compostos: 'cadahu' 2*r*.6, però no és indicat l'hiat en el cognom 'Boil' (Boil) 2*r*.23.

Consonants

La grafia de les consonants coincideix quasi del tot amb la normativa fabriana, excepte en l'ús de la *b* del grup final *cb* amb so de *k*, i en casos particulars que comentarem, particularment en els noms propis.

No hi ha confusió gràfica general entre *v* i *b*; exemples: 'haverne' 1*r*.22, 'havia' 1*v*.15, 'qualsevols' 2*r*.4. Això no obstant, en la parla del Pla de Barcelona del segle XVIII ja hi devia haver assimilació de la *v*, ço que explica els casos amb *b*: 'aprobació' 1*v*.1, 'aprobá' 2*r*.1, 'prebere' 5*v*.10.

Tampoc no hi ha confusió gràfica en les sibilants. Per al so de *s* sorda es manté la grafia *c* davant *e* o *i* ('donació' 1*r*.23, 'porcions' 4*r*.6) i *-ss-* entre vocals ('possessions' 1*r*.15) segons l'etimologia, àdhuc en

'Pellisser' 4v.7; però no s'hi troba la ç; exemples: 'Mars' 2v.18, 'Vicens' 4r.23, excepte en el demostratiu ço: 'ço es' 4v.9.

Es manté la *j* etimològica davant *e* en 'subjectes' 1r.17, però no pas en els noms de fonts 'Geroni' 2v.17 i 'Geronima' 3r.19. El primer mes de l'any és escrit en la forma antiga 'janer' 2r.24, amb *j* davant la lletra *a*.

També és representada la *ll*, geminada, que sembla que era pronunciada aleshores al Pla de Barcelona: 'collocada' 5r.2, 'collació' 5v.5.¹

El so [ʃ] darrere vocal és reflectit amb el dígraf *-ix*: 'mateixa' 1r.15, 'aixis' 1r.16, 'mateix' 3r.9, 3v.25, 'baix' 5v.18, excepte en els noms propis: 'Muxiga' 3r.5 (davant *u* tònica, pronunciat 'Múixiga') i 'Miquel Axada' 4r.2.

Es palesa la caiguda del so *-r* final; exemple: 'Cellés' 3v.14 al costat de 'Sellers' 3r.31 (excepte potser en els monosíl·labs), cosa que ens demostra la ultracorrecció 'veurer' 5r.17.

El so [ɲ] és representat normalment amb el dígraf *ny*, conforme a la tradició: 'lluny' 2r.1, 'anys' 2v.30, 'Serdanya' 3r.6, excepte en alguns noms propis: 'Suñer' 1r.28, 'Serdeñola' 2r.22, 'Cañellas' 3v.1. La titlla també és usada en les contraccions del tipus 'Barña' (Barcelona) i *p̄r̄a*. (parròquia).

Veiem que on hi ha més vacil·lació gràfica és en alguns noms propis, topònims i antropònims: 'Visens' 1r.4, 1v.13, 4r.14, 'Vicens' 4r.23, 5v.10; 'Serdeñola' 2r.22; 'Sellers' 3r.31, 'Cellés' 3v.14; 'Ossona' 3r.30, 'Catharina' 2r.22 i 'Eularia' 2v.30 són formes regulars antigues, ajustades a la pronunciació local; la darrera ha estat substituïda modernament, en el segle xx, en la pronúncia local per la forma culta 'Eulàlia', sense dissimilació. Respecte a les anomalies en la grafia dels noms propis, hem de tenir en compte que algunes poden provenir dels documents originals notariais recensionats.

Els grups consonàntics d'origen savi estan ben escrits, com ara 'immobles' 1r.18, 'successió' 2v.21, 'substituhí' 3r.18, és a dir, d'acord amb l'etimologia i la tradició, que manté la normativa fabriana moderna. Per això, crec que el cas de 'Comptat (de Rosselló)' 5v.7 és una errada, tenint en compte, a més, l'ús correcte en 'comptants' 3v.25

1. Vid. J. V. Foix, *Catalans de 1918* (Barcelona 1965), ps. 33-35.

*Morfosintaxi*Substantius
accidents

Ja hem comentat que la terminació *-as* és de femení plural i la terminació *-es* de masculí plural, amb vacil·lacions. Les terminacions en *-os* de 'paternos' 1v.4 i 'maternos' 1v.5 són llatínismes propis del llenguatge jurídic i notarial; hi ha d'altres llatínismes lèxics que comentarem en el glossari. Remarquem el plural gentilici 'Martins' 2v.17 aplicat als membres d'una família, i també el plural paroxíton 'homens' 5r.23, 5r.24. Dubto que aquesta forma reflecteixi la pronúncia real de l'autor i crec que es tracta d'una forma escrita tradicional. A Barcelona la pronúncia actual és 'homes' i ja l'era a la primera meitat del segle XIX.^{1 bis}

Article

Les formes de l'article definit masculí són *lo*, *los*, que són les pròpies del català escrit fins al segle XX. El singular *lo* no es redueix davant vocal: 'en lo heretament' 2r.26. L'article forma contracció amb la preposició *a* ('al expressat' 3v.29, 'als 5 de las calendas' 3r.9) i *de* ('del testament' 2v.6, 'del heretament' 2r.31, 'dels Martins' 2v.6, 'del ardiaca' 3r.9). Però no es contreu amb la preposició *per*: 'per los drets' 1r.29, 'per lo Sr. Anton' 3r.8; de fet, aquesta contracció és més moderna que les anteriors, com ho demostra la fórmula fossilitzada del catecisme: 'Per lo senyal de la Santa Creu...'.²

Al Pla de Barcelona, com en la major part del català central, la forma *lo* substituïa en l'escriptura l'article derivat d'IPSU, que era el genú d'aquesta contrada i que es mantingué en l'ús oral fins al comen-

1 bis. Apareix en la forma 'omas' el 1822 en la narració anònima, escrita en un llenguatge molt popular, dels *Successos de Barcelona (1822-1835)*, edició a cura de Josep Maria OLLÉ ROMEU (Barcelona 1981), p. 35.

2. Joan MARTÍ I CASTELL, *El català medieval. La llengua de Ramon Llull* (Barcelona 1981), p. 75, indica la no contracció antiga de l'article masculí amb la preposició *per*.

çament de l'edat moderna, però que no era propi de l'escriptura excepte en els topònims i els antropònims: 'Bernardo Ces Corts' a. 1380.³

A partir del moment en què l'article *lo* substituï el vell article salat en la parla, és difícil de determinar en quin moment les formes *lo*, *los* foren substituïdes oralment per les corresponents reforçades *el*, *els*. Potser al segle XVIII encara eren conegudes les dues formes; les primitives es devien mantenir millor en el medi rural, més arcaïtzant. En els *Successos de Barcelona (1822-1835)*, text fortament influït per la parla col·loquial, apareixen generalment les formes *lo*, *los*, seguint la tradició gràfica, però de tant en tant s'hi escapoleixen formes reforçades: '... agafaren en Bagaró ab al (el) número de trenta omas...' (p. 120), '... que allí y abia totas las autoritats, fins al jeneral Llauder' (p. 122). La substitució de les formes plenes per les reforçades ha estat lenta, àdhuc en el català central; ultra el manteniment de *lo* al Camp de Tarragona, l'article *lo*, *los* era usat al Rosselló i a la Cerdanya, mentre que al Vallespir i al Conflent usaven exclusivament *el*, *els* a començament de segle.⁴

Demostratius

Els demostratius personals són *est* ('est nom' 2r.20, 3r.1, 3v.17, 'est atorgá' 2v.3), *esta* ('esta forma' 3v.24), *estas* ('estas dos últimas, 4v.15); no tenim documentada la forma de masculí plural. És molt probable que aquestes formes no reforçades fossin només pròpies del llenguatge escrit i que en la parla si més no alternessin amb les reforçades del tipus *aquest*, que són les úniques que es coneixen avui a Barcelona. Tanmateix, les formes del tipus *est* eren molt arrelades en l'escriptura, de ma-

3. Privilegi de Jaume II als prohoms de les Corts del 1301, confirmat per Pere III el 1380 (ACA, Reg. 937, foli 96v.; transcrit per Ferran DE SEGARRA, *Sant Vicens de Sarrià* [Barcelona 1921], 216). Per a la pervivència de l'article salat al territori del bisbat de Barcelona, *vid.* Josep MORAN I OCERINJAUREGUI, *El capbreu de Castellbisbal* (Barcelona 1984), ps. 45-46.

4. Mossèn Esteve CASAPONCE, *Diferencies mes notables que hi ha entre'l català parlat a Barcelona y'l català parlat en el Russilló y especialment en el Vallespir*, «Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, 1906» (Barcelona 1908), p. 327.

nera que apareixen en textos de caràcter popular com els *Successos de Barcelona* (1822-1835).

La forma neutra *ço* en fórmules com *ço es* 4v.9, o *ço que*, malgrat el seu arcaisme, encara és usada avui dia en la llengua escrita perquè és útil i econòmica.

Indefinitis

El plural de *qualsevol* és *qualsevols*, no admès actualment: 'tots y qualsevols altres bens' 1r.17, 2r.4, 'en altres qualsevols parts' 1r.16.

Altre, al costat del seu valor masculí ('a altre Arnau Martí' 2v.29), el trobem un cop amb sentit femení: 'de part altre' 5r.25; però el plural és *altres*, àdhuc en femení, al costat d'*altras*: 'altres qualsevols parts' 1r.16, 'qualsevols altres bens' 1r.17, 2r.4, 'ab pacte entre altres', 1r.18, 'altres confessions' 2v.15, 'altras 600 ll' 4v.11.

Amb el sentit de *tots els altres* i *la resta* apareix *demés*, que no és admès tampoc per la preceptiva actual: 'a favor dels demás fills y filles' 2r.7, 'lo demás' 2r.11. L'adjectiu *restants* s'aplica amb un significat molt pròxim: 'las restantes 400 ll ... y las restantes...' 3v.26-27. 'altras 600 ll ... y las restantes...' 4v.11-13.

Possessius

Els possessius que apareixen en aquest text són febles, més el plural *llur*:

son: 'son últim marit' 3r.3

sa: 'sa esdevenidora muller' 1v.14

sos: 'a dit Berenguer tocant en los bens de sos Pares' 1r.30,
'la donació que Eufrasina... havia fet de sos bens' 1v.1-2,
'junt amb sos respective marits' 4v.1

sas: 'com de sas definicions' 3v.28.

És probable que aquests possessius febles fossin els propis de l'ús escrit, però devien alternar en el llenguatge col·loquial amb els possessius forts. Avui aquests són quasi els únics usats a Barcelona, però resten usos col·loquials de les formes àtones. Observem que *sos* és usat en

l'expressió 'junt amb sos respective Marits' 4v.1, on el caràcter distributiu de l'adjectiu *respective* sembla excloure el sentit de posseïdors plurals.

Quan els posseïdors són més d'un el pronom aplicat sempre, sense error, és *llur*, d'acord amb la normativa actual, encara que és segur que ja no era viu oralment al Pla de Barcelona al segle XVIII: 'Apoca firmada per Bernat Martí à dit Arnau Martí... son Germá com a Hereu de Guillem *llur* Pare... de 60 ll per los drets a dit Berenguer tocants en los bens de sos pares, y lloació, y aprobació de la donació que Eufrasina *llur* Mare, havia fet de *sos* bens à dit Bernat...' 1r.26-1v.2, 'Geronima Martí... succehí també a dit Geroni Martí... son Germa lo qual... la instituhí Hereva en lo cas que tingue lloc per mort sens fills de dita Eularia *llur* germana' 3v.4-13. 'Las ditas Geronima, y Mariangela Germanas... junt amb sos respective Marits feren divisió dels bens de dit Joan Ferran *llur* Pare...' 4r.31-4v.2. Remarquem la gran utilitat del possessiu *llur* en aquestes dues frases, on contrasta amb *sos*, especificant la funció deíctica i evitant ambigüitats.

Pronoms febles

En la fórmula jurídica «instituir hereu algú» l'element personal és pròpiament complement directe del verb «instituir», i el substantiu «hereu» un predicatiu d'aquest complement directe. En el nostre text, quan el complement és un pronom feble personal, aquest concorda amb el gènere del substantiu representat: 'succehí a dit Arnau son pare, lo qual *lo* instituhí hereu' 3r.3, 'Geronima Martí... succehí a Geroni Martí... lo qual *la* instituhí hereva» 4r.6-7.

El verb «heretar» aquí és sinònim d'«instituir hereu», és a dir, transitiu, i per tant també regeix un complement directe: 'succehí a dit Arnau son pare, lo qual *lo* heretá...' 3r.13 (vid. *Preposicions*, a).

El verb «substituir» és emprat en l'accepció jurídica de «cridar algú a successió en defecte o per mort de l'hereu primer», en què el subjecte és el testador, no pas el substituït:⁵ 'Dit Geroni Martí instituhí

5. Aquesta accepció sol aparèixer en els diccionaris francesos, però no figura en els catalans, que només recullen l'accepció jurídica del substantiu «substitució».

hereu seu a Geroni Martí... y morint sens fills li *substitubí* a Eularia filla sua, y morint esta sense fills *substitubí* a Geronima filla dedit testador' 3r.16-19. En la primera oració amb el verb 'substituir', d'antuvi sembla que aquest és considerat intransitiu i que regeix dos complements indirectes ('*li* substituhí a Eularia...'), però en la segona oració amb 'substituir', aquest no va acompanyat del pronom *li*. Fóra interessant de conèixer altres exemples similars per tal de poder estudiar bé la construcció d'oracions amb aquest verb en sentit jurídic. *Li* és usat normalment a 'en lo Heretament que li havia fet' 2r.26.

El pronom feble dit adverbial *ne* substitueix regularment els complements preposicionals introduïts amb *de*: '... pogués dit Berenguer disposarne [de l'herència], y en cas de no haverne disposat...' 1r.22, fins i tot en combinació binària amb el pronom datiu *li*: 'y de les restants 400 ll *lin* crearen Censal', 3v.26.

Relatius

És notable l'ús que fa aquest text del relatiu compost, coincidint amb la normativa actual i d'abast exclusivament hipotàctic, àdhuc en funció de subjecte dins l'oració subordinada, sens dubte per tal de defugir les ambigüitats respecte a l'antecedent. Aquest afany de precisió fa que de vegades sigui repetit pleonàsticament l'antecedent: 'lo qual Berenguer Martí era...' 2v.5, 'la qual Geronima succehí...' 3r.20. En el cas que una oració no estigui relacionada sintàcticament amb l'anterior, el terme que es reprèn s'introdueix amb el participi *dit*: 'Dit Arnau Martí doná...' 1r.12.

També és usat normalment el relatiu compost davant de preposició: 'altres confessions fetas... en las quals...' 2v.16, 'ab la qual' 3v.21; remarquem l'ús del relatiu compost quan aquest és determinant de complement nominal: 'la data de la qual sentència' 5r.9.

Verb

A causa del punt de vista extern de l'autor del text, tots els temps verbals personals són en tercera persona, i pel caràcter de descripció

històrica hi predominen els temps de passat, sobretot el pretèrit perfet d'indicatiu.

Present d'indicatiu: Les formes que hi apareixen no presenten diferències morfològiques amb les actuals: 'menciona' 2r.32, 'està' 2v.16, 5r.2, 'troba' 4v.19, 'diu' 4v.30, 'conte' 5r.1, 'és' 5r.8, 'són' 5r.16.

Imperfet d'indicatiu: 'si vivia' 1r.1. Observem l'ús condicional de l'imperfet d'indicatiu en lloc de l'imperfet de subjuntiu. Aquest ús de l'indicatiu és considerat encara avui més correcte i genuí.^{5 bis}

Perfet d'indicatiu: El perfet perifràstic era conegut oralment, però no era admès encara en l'ús escrit no popular, de manera que en aquest escrit només apareixen formes simples, que no presenten morfològicament cap diferència amb el paradigma vigent: 1a. conjugació: 'aprobá' 2r.17, 'atorgá' 2v.3, 'casá' 2r.22, 3r.29, 3v.5, 'crearen' 3v.26, 'disposá' 4v.26, 'doná' 4v.8, 'heretá' 2r.25, 'lloá' 2r.17, 'pagá' 4v.8, 'pledejá' 3v.14. 2a. conjugació: 'absolgueren' 5r.24, 'féu' 2r.16, 'feren' 4v.2, 'fou' 3v.27, 'fonch' 4r.15, 'foren' 3v.24. Observem l'alternança de *fou* amb la forma antiga *fonch*. Com que en tots dos casos el mot següent comença amb consonant, creiem que *fonch* es tracta d'un arcaisme exclusivament gràfic. 3a. conjugació: 'instituhí' 2r.16, 2v.3 i s., 'morí' 4r.18, 'succehí' 2v.1, 'substituhí' 3r.18, 'tingué' 3v.8, 'retingué' 3v.16. Malgrat que les gramàtiques inclouen el verb *tenir* i *venir* i derivats en la 3a. conjugació a causa de la desinència *-ir* de l'infinitiu, aquests verbs pertanyen més aviat a la 2a. conjugació, conforme a les formes col·loquials d'infinitiu *tindre* i *vindre*.

Plusquamperfet d'indicatiu: 'havia fet' 1v.2.

Present de subjuntiu: 'tingue' 3v.8, 3v.12. És una forma antiga; col·loquialment ja devia haver estat substituïda per *tinguia*.⁶

5 bis. A. M. BADIA I MARGARIT, *Gramàtica catalana*, I (Madrid 1962), ps. 204-205.

6. Vid. J. GULSOY, *El desenvolupament de les formes de subjuntiu present en català*, «Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes» (Oxford 1976), ps. 27-59.

Imperfet de subjuntiu: 1a. conjugació: 'arribassen' 1r.20, 'retornassen'. Els morfemes en *-assen* són considerats arcaics en català oriental i substituïts per *-essin*, però perviuen en les parles occidentals. El pas *-e- > -i-* de la marca de persona és per analogia amb el present de subjuntiu, i el canvi, modern, de la *-a-* tònica, de la desinència de temps, en *-e-*, per influència de la segona conjugació, semblantment al pas *-am > em, an > en* del present d'indicatiu. Ambdues evolucions són independents, de manera que apareixen molt sovint dialectalment formes com *cantesses*, intermèdies entre el tipus *-asses* primitiu i el més evolucionat *-essis*.⁷ 3a. conjugació: 'pervinguessen' 1r.22; conforme hem dit respecte al verb *venir* i dels seus derivats, la desinència *-essen* correspon al paradigma de la 2a. conjugació, amb pas modern *-e- > -i-* en el morfema de persona.

Formes no personals

No presenten cap anomalia morfològica les formes d'infinitiu: 'veurer' 5r.17 (amb *r* gràfica supèflua), 'fundar' 4v.26, ni tampoc les de participi: 'nomenat' 5v.6, 'lluit' 3v.27, 'calendada' 2v.16, 'collocada' 5r.2. El gerundi 'essent' 2r.15, que no es confon amb *sent* del verb *sentir*, és encara preferit per la normativa. El valor de 'morint' 3r.18 és condicional: 'en el cas que mori'. Quan a 'casá... fent capítols matrimonials' 2r.23, sembla evident que el gerundi 'fent capítols' expressa un esdeveniment simultani del verb 'casá', perquè encara que els capítols fossin fets materialment abans de l'acció de *casar*, sense aquesta acció no tenien cap valor.

Passiva

La passiva pronominal apareix generalment amb formes de present: 'se conté' 5r.1, 'se diu' 4v.30, 'se menciona' 2r.32. En el cas de 'se feu

7. F. de B. MOLL, *Gramàtica històrica catalana* (Madrid 1952), ps. 238-241, i A. M. BADIA I MARGARIT, *Gramàtica històrica catalana* (València 1981), ps. 362-364.

concordia per y entre Isabel...' 3v.18-19, el verb és en passat, però, com podem observar, l'oració inclou la designació del subjecte agent, introduït per la preposició *per*, ço que no és freqüent en la passiva pronominal. Excepte en el cas anterior, amb temps de passat la passiva es construeix amb *ésser*: 'foren pagades' 3v.24, 'fou lluhit' 3v.27, 'fou pronunciada' 5r.13, 'fonch batejat' 4r.15.⁸

Reflexius

Els verbs *casar* i *morir* es troben usats amb sentit intransitiu i sense pronom: 'casá ab...' 2r.22, 3r.29, 3v.11-12, 'morí sens casar' 3r.25, 'morí' 4r.18.⁹ Amb els verbs transitius s'usa normalment el pronom reflexiu, àdhuc en funció de datiu: 'Lo qual se retingué los béns' 3v.15-16.

Copulatius

Els verbs copulatius que hi ha usats són:

trobar-se: 'ques troba en fol. 1' 2v.13, 'se troban també altres confessions fetas' 2v.15, 'com se troba en la successió de casa Escolá' 2v.19, 'dita collació... se troba en pergami' 5v.15.

ésser: 'les quals dos apocas son junt ab dita divisió' 4v.15-17, 'la data... es als 5 de las calendas' 5r.8, 'la qual sentència és ab pergami' 5r.9, '[els habitants] son exempts de pagar' 5r.16, 'es en pergami' 5v.3.

estar: 'en las quals está també calendada la successió' 2v.16, 'en la successió de Casa Ginebreda... en que está collocada dita Eularia' 5r.1-3.

Com podem observar, els camps semàntics de *trobar-se* i d'*ésser* coincideixen en les oracions següents:

'la qual sentència és ab pergami'

'dita collació se troba en pergami'

trobar-se té un valor més específicament d'estat que no pas *ésser*, i no es confon amb cap construcció de passiva.

8. Vid. Joan COROMINES, *La passiva pronominal*, dins *Lleures*, ps. 77-82.

9. Per a l'ús antic de *casar* intransitiu, vid. Joan COROMINES, *DECLC*, III, 607, s. v. «casa».

El verb *ésser* amb caràcter de verb d'estat apareix amb subjecte inanimat i amb complement introduït per un adverbí a 'les quals dos apocas son junt ab dita divisió', o per una preposició: 'la data es al 5 de las calendas'. Pel que fa a l'oració '[els habitants] són exempts de pagar', l'ús modern literari vacilla entre *ésser* i *estar*; ¹⁰ observem que en aquest cas el predicatiu és un adjectiu, no pas un participi, de manera que no hi ha confusió amb la veu passiva.

El verb *estar*, en present *está*, l'hi trobem amb participis de verbs transitius 'está calendada', 'está collocada'. En el primer cas el subjecte és inanimat 'la successió', i aparentment animat 'dita Eularia' en el segon. Semblaria que la distinció entre animat i inanimat és indiferent en relació amb l'ús d'*estar*, però de fet en el subjecte 'dita Eularia' no és la persona intrínseca la que 'está collocada', sinó que es tracta del seu nom propi o de la seva personalitat jurídica, equivalent a un subjecte inanimat com 'la Successió'.¹¹

Adverbis

Apareixen les formes *aixis* 1r.16, amb -s adverbial, i *així* 2r.2 en contextos idèntics: 'així(s) francas en alou'; 'Després' 4r.22; 'Junt'

10. Joan Solà assenyala el dubte actual entre *ser* i *estar* davant d'aquest adjectiu: «el "responsable" [...] sempre (*es, està?*) exempt de culpa ("Canigó, 14.11.1981, ps. 28-29: és")», «Com», 2 (abril 1983), p. 23.

11. L'ús d'*ésser* i *estar* és avui encara el problema més complex de la nostra gramàtica, *vid.* Joan SOLÀ, *op. cit.*, que és el treball més recent sobre aquesta qüestió que en reporta la bibliografia més important. També cal tenir en compte els articles 'ésser' i 'estar' del *DCVB*. Aquí només ens hem proposat d'exposar l'ús que en fa aquest text del segle XVIII. Potser fóra útil de relacionar *ésser* i *estar* amb altres verbs copulatius o intransitius d'estat com *trobar-se*, i també de relacionar el procés de substitució d'*ésser* per *estar* davant de participi amb la substitució d'*ésser* per *haver* com a auxiliar en la formació dels temps compostos en certs verbs intransitius i amb els verbs transitius amb complement directe reflexiu, perquè els temps compostos amb *ésser* eren formalment equivalents a les oracions copulatives, de manera que si en els temps de pretèrit l'auxiliar *ésser* (Joan és mort, Joan s'és afaitat) és substituït per *haver* (Joan ha mort, Joan s'ha afaitat) sembla que aquest canvi exclou del tot la possibilitat de l'ús d'*ésser* davant de participi i hi indueix a la substitució d'*ésser* per *estar* amb valor copulatiu (Joan està mort, Joan està afaitat).

(juntament) 4v.16; 'antes' 4v.7 és un castellanisme que era corrent a Barcelona durant el segle XVIII. Fou substituït per la forma genuïna *abans* en la primera meitat del segle actual (*vid. DCEC, s.v. «abans»*).

Preposicions

a

Quan el complement directe es refereix a persones s'introdueix amb la preposició *a*: 'heretá a Anton Martí son fill', 2r.25, 'succehí a Berenguer Martí' 2v.1, 'succehí a dit Arnau Martí' 3r.3, 'Geronima succehí a Geroni Martí... lo qual la instituhí hereva' 3v.7, 'instituhí hereu seu a Arnau Martí' 2v.9, 'instituhí hereva a Eulària' 3r.27, 'lo qual lo instituhí hereu' 2v.28, 'instituhí hereu a altre Arnau Martí' 2v.29. 'eximeix als habitants... de pagar...' 5r.6.¹² *Com a* introdueix un predicatiu: 'está collocada dita Eulària com a filla de Benet Ginebreda' 5r.3.

en

Introdueix complement verbal preposicional amb *succehir*: 'succehí en los bens de dita Mariangela Ginebreda' 4v.32. També introdueix un complement circumstancial: 'és en pergami' 5v.3.

amb

Aquesta preposició està escrita sempre en la forma arcaica *ab*, però la confusió 'és en pergami' 5v.3, 'és ab pergami' 5r.9, ens mostra que la pronunciació real al Pla de Barcelona era *amb*.¹³ També sembla que hi ha confusió a 'heretá... ab los Capitols Matrimonials' 3r.5, on s'escauria millor *en* que no pas *ab*. No presenta cap problema en els exemples que indica acompanyament: 'casá ab Catharina' 2r.22, 'casá ab Geroni Ossona' 3r.30, 'casá ab Joan Ferran' 3v.5, 'casa ab Visens Par' 4r.11.

sense

En la forma antiga *sens*: 'sens fills' 3v.8.

12. Per a l'ús de la preposició davant complement directe de persona, *vid. Mossèn Miquel COSTA I LLOBERA, La preposició a en l'acusatiu, «Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, 1906»* (Barcelona 1908), ps. 119-122; P. FABRA, *Gramàtica de la llengua catalana* (Barcelona 1912), ps. 156-157; F. de B MOLL, *Gramàtica històrica catalana* (Madrid 1952), p. 337.

13. Potser encara es pronunciava *ab* davant vocal (*vid. COROMINES, DECLC, I, s. v. 'amb'*).

Conjuncions

Remarcaré només la forma adversativa *emperò* després de pausa fonètica ' ; emperó després dit Cellés morf' 3v.18.

Observem les agrupacions de preposicions 'per y entre' 3v.19 i de conjuncions 'eo' 2r.10, aquesta equivalent a la grafia moderna 'i/o'; són fórmules típiques del llenguatge dels escrivans.

Vocabulari

Com ja hem dit, només hem observat dos castellanismes: l'indefinit *demés* i l'adverbi *antes*. En el cas de *demés*, no crec que puguem excloure la possibilitat que sigui com a conseqüència d'una evolució pròpia del català coincidint amb el castellà. És evident que *antes* és un castellanisme i el fet que hagi estat substituït almenys a Barcelona per la forma genuïna *abans* demostra que no és impossible de corregir els barbarismes, encara que siguin antics i estiguin ben arrelats.

Assenyaem la forma 'viuda', genuïna i admesa per la normativa actual.¹⁴

Aquest text ens mostra també que a la segona meitat del segle XVIII encara era viu un bon nivell de català escrit, allò que avui anomenem estàndard, que superava l'ús estrictament col·loquial. És evident que l'ús d'alguns elements morfològics, com *llur* i *el qual*, no eren propis de la parla col·loquial, però eren usats pels qui tenien una bona instrucció de llengua. Semblantment, és clar que mots i expressions com 'esdevenidora muller' 1v.14, 'conjuges' 1v.20, 'obit' 4r.19 no eren propis del llenguatge col·loquial, però hi havia en ple segle XVIII un nivell de català comú escrit que superava els trets típicament col·loquials, i que era conreat per notaris i escrivans.¹⁵

Aquest nivell lingüístic escrit, hereu de la llengua de la cancelleria,

14. Vid. J. COROMINES, *Lleures*, ps. 208-209.

15. L'ortografia d'aquest text segueix la tradició catalana i no sembla que sigui influïda per les innovacions proposades en alguns tractats ortogràfics apareguts durant el segle XVIII (vid. Mila SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana* (Barcelona 1985), cap. 3: «L'ortografia durant el segle XVIII»).

mantenia, doncs, una notable correcció lingüística, amb algunes expressions llatines: 'libero' 1r.14, 'proximior' 1r.24, 'paternos y maternos' 1v.5-6, i mots catalans ben clàssics «lloacio» 1r.30. És evident que la normativa actual també vol ser hereva d'aquesta tradició lingüística. La tasca nostra en aquest sentit ha d'actualitzar i depurar la llengua en tots els seus nivells d'expressió, no pas confondre'ls.